

Doprava v globalizovanom svete

Doprava predstavuje jednu z najvýznamnejších ľudských aktivít, ktorá má dôležitú pozíciu v ekonomike i priestorovej štruktúre jednotlivých krajín, kontinentov i na globálnej úrovni. Keďže hlavnou úlohou dopravy je preprava nákladov a osôb, štruktúra dopravných systémov je funkčne i priestorovo veľmi úzko prepojená s hospodárskou štruktúrou a štruktúrou osídlenia.

V sektore dopravy je v globálnom merítku zamestnaných 3 až 4 % ekonomicky aktívnych obyvateľov, vo vyspelých krajinách je tento podiel vyšší. Doprava okrem vlastných prepravných služieb v súčasnosti zahŕňa široký komplex súvisiacich nadstavbových služieb (napr. logistika, služby nadnárodných operátorov, poisťovacie a leasingové služby, atď.), ktoré síce s dopravou súvisia, ale v štatistikách o doprave sa nevykazujú.

Globalizácia ekonomiky a rozvoj nákladnej dopravy

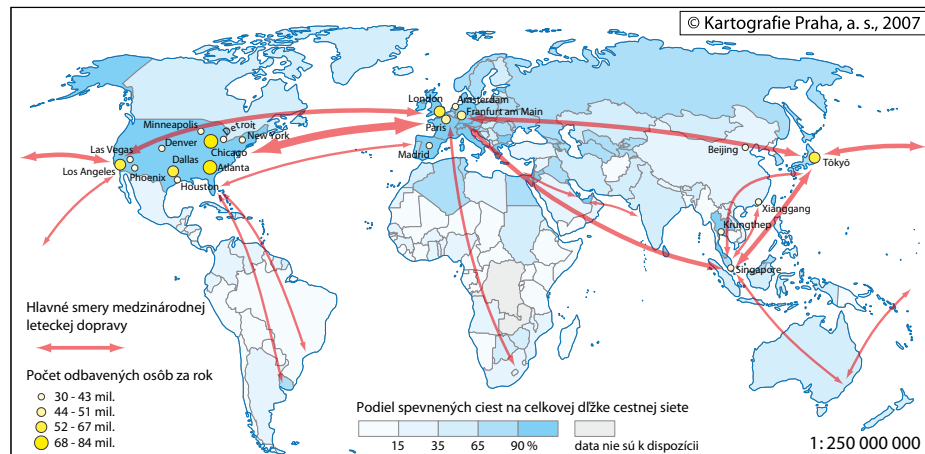
Vývoj dopravy vo svete je dnes veľmi silne previazaný s procesom globalizácie svetového hospodárstva. Sme svedkami rozsiahleho procesu rozširovania centier výroby a služieb z hospodársky vyspelých krajín (predovšetkým USA, vyspelých krajín EÚ, Japonska a niektorých ďalších) aj do menej vyspelých a rozvojových krajín, čo prispelo v posledných desaťročiach k rastu medzinárodného obchodu na celosvetovej úrovni. Aby mohli navzájom kooperujúce výrobné jednotky umiestnené v rôznych krajinách či dokonca na rôznych kontinentoch efektívne fungovať, je nevyhnutné zabezpečiť ich vzájomné prepojenie linkami nákladnej dopravy. A aké sú ich požiadavky? Doprava musí byť dobre organizovaná, lacná a časovo presná.

Moderný svetový obchod a jeho potreby si vynútili technologický pokrok v sektore dopravy. Dopravný systém sa neustále vyvíja a zdokonaľuje, a zároveň vytvára nové prepojenia. Už nestačí len zvyšovanie rýchlosti vlakov a automobilov alebo zvyšovanie kapacity lodí. Rýchlosť na železničiach a cestách sa pohybuje prakticky na hranici technických a bezpečnostných noriem. Kapacita a veľkosť ropných tankerov dosiahla také rozmery, že to začalo ohrozovať bezpečnosť ich prevádzky i čistotu oceánov.

Prekládka kontajnerov v prístave Rotterdam.
Foto: M. Horňák

Cestná a letecká doprava

Pramene: archív autora

Vývoj globálnej ekonomiky prinútil mnohé relatívne malé dopravné firmy k vytvoreniu globálnej siete prepravcov.

Rastie i význam logistiky. Logistika je odvetvím, ktoré riadi prepravné toky od globálnej až po lokálnu úroveň. Veľké spoločnosti zaoberajúce sa priemyselnou produkciou čoraz viac využívajú logistické služby nadnárodných dopravných spoločností. Vytváranie veľkých skladových zásob surovín či polotovarov v priemyselných výrobných jednotkách pred ich finálnym spracovaním je z finančného hľadiska drahé a neefektívne. Preto výrobcovia využívajú logistický systém just-in-time, ktorý musí byť veľmi dobre koordinovaný na všetkých úrovniach, musí mať k dispozícii rovnomerne rozmiestnenú sieť logistických (distribučných) centier a využíva najmodernejšie komunikačné technológie.

Dôležitou úlohu majú tzv. operátori, ktorí riadia toky kombinovanej dopravy. Kombinovaná doprava využíva nízku cenu prepravy po železnici a po vode na veľké vzdialenosti, ale v počiatočnej a koncovej fáze prepravy zásielky býva flexibilnejšia cestná doprava prostredníctvom kamiónov. Kombinovaná doprava je ekonomicky i ekologicky výhodná spravidla pri preprave nad 500 km, preto sa uplatňuje najmä v transkontinentálnej a interkontinentálnej mierke. Využíva terminály (prekladiská) kombinovanej dopravy, ktoré slúžia na transfer nákladu z jedného druhu dopravy na iný, preto sú lokalizované najmä v blízkosti prístavov a veľkých nákladných železničných staníc. Najrozšírenejším typom kombinovanej dopravy je kontajnerová preprava, ktorá umož-

ňuje prepravu tovaru bezpečne uzavretého v kontajneri na námornej alebo riečnej lodi, železničnom vagóne alebo kamiónom od dodávateľa až k odberateľovi.

Najväčší podiel na poskytovaní dopravných služieb majú USA, Nemecko, Japonsko a Veľká Británia, ale tiež Francúzsko, Hongkong, Južná Kórea, Dánsko, Nórsko. Je prirodzené, že veľké ekonomiky ako USA alebo Japonsko majú potenciál pre ovládanie svetovej nákladnej dopravy (USA v roku 2005 poskytovali vyše 11% svetových dopravných služieb), avšak aj rozlohou a ekonomikou relatívne malé krajiny môžu ponúknuť vysoko prepracované dopravné služby v celosvetovom meradle. V prípade Hongkongu a Južnej Kórey sa na rozvoji dopravných služieb podieľala mimoriadne priaznivá dopravná poloha. Krajiny západnej Európy využívajú okrem geografickej polohy aj storočiami budované tradície a skúsenosti v oblasti medzinárodného obchodu a námornej plavby.

Námorná doprava

Námorná doprava predstavuje najmohutnejší prepravný trh s najväčšou ponukou i dopytom po prepravných kapacitách. V celosvetovom meradle patrí námornej doprave prvé miesto v preprave nákladov. Patrí jej prvenstvo aj v priemernej prepravnej vzdialenosti dosahujúcej okolo 9 000 km. Najdôležitejšou prepravnou komoditou je ropa a jej distribúcia prináša veľké zisky. V období 1970–2000 vzrástla preprava ropy o 49 %. Jej preprava ale výrazne kolíše v závislosti od vývoja na svetovom ropnom trhu, v ob-

dobí tzv. ropných kríz dopyt po jej preprave klesá. Námorná doprava sa však uplatňuje aj v preprave sypaných tovarov, ktoré tvoria hlavne železná ruda, obilie, uhlie, bauxit a fosfáty. Veľký význam v námornej doprave má kontajnerová doprava.

Špeciálnym druhom námornej dopravy je príbrežná doprava (starší názov kabotážna doprava), ktorá sa uskutočňuje len medzi krajinami ležiacimi pozdĺž pobrežia kontinentu s priemernou prepravnou vzdialenosťou okolo 1 200 km. Táto doprava je mimoriadne zaujímavá a napríklad v Európskej únii je po cestnej doprave druhá najvýznamnejšia v preprave nákladov.

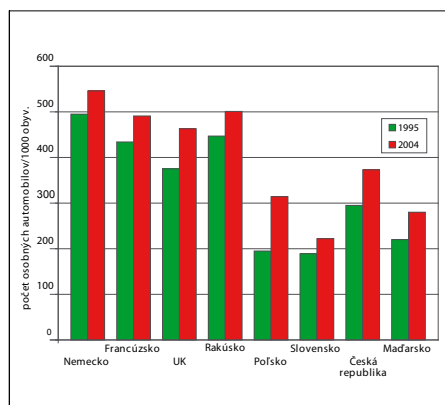
Doprava na kolesách

Pevninská doprava zahŕňa železničnú, cestnú, vnútrozemskú vodnú a potrubnú dopravu. Budeme sa však venovať len najvýznamnejším druhom dopravy, a to cestnej a železničnej.

V pevninskej doprave mala približne do polovice 20. storočia najvýznamnejšie postavenie železničná doprava, a to v preprave nákladov i osôb. Význam železníc, a aj ich dĺžka, však v celosvetovom meradle klesajú (v roku 1938 dosahovala dĺžka svetovej železničnej siete 1,4 mil. km, v roku 2005 to bolo už iba 1,1 mil. km). Železnice sú však aj naďalej nezastupiteľné v oblastiach, kde cestná doprava nie je schopná pokryť požiadavky osobnej dopravy (silne urbanizované územia veľkých mestských aglomerácií). (viď R. Rölc, Nové projekty v železničnej doprave, in Geografické rozhledy 2006-07, str. 26.–27.)

Od polovice 20. storočia vedúce postavenie na súši postupne prebrala cestná doprava. Preprava nákladov po cestách sa uskutočňuje hlavne na krátkych vzdialenostiach, ale v posledných desaťročiach minulého storočia sa kamiónová doprava začala (v súvislosti s rozvojom transkontinentálnych diaľnic) uplatňovať aj v diaľkovej medziná-

Graf č. 1: Stupeň automobilizácie vo vybraných štátoch Európskej únie

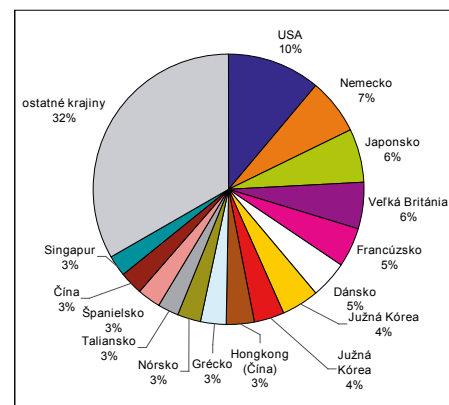

Zdroj: Europe in figures, Eurostat Yearbook 2006-07. (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>)

rodnej doprave. Dĺžka cestnej siete na Zemi dosahuje približne 25 mil. km a neustále sa rozširuje. Najdôležitejšie sú diaľnice a cesty diaľničného typu (viacpruhové smerovo rozdelené cesty), ktorých dĺžka rýchle rastie. Krajinou s najrozsiahlejšou sieťou diaľnic sú USA (90 000 km), avšak najrýchlejšie sa diaľnice budujú v Číne. Kým v roku 1989 bolo v Číne v prevádzke len 270 km diaľnic, v roku 2000 dosiahla dĺžka diaľnic 16 000 km a ku koncu roku 2003 to bolo už 29 800 km! Tento proces súvisí s rýchlym ekonomickým napredovaním tejto krajiny, ktorej doteraz chýbali dostatočne rozvinuté nadregionálne dopravné ťahy.

Všetky krajiny sveta dnes spája jeden spoločný problém: nárast počtu automobilov, predovšetkým osobných. Nárastu počtu áut na cestách čelí v súčasnosti väčšina nových členských krajín EÚ a novoindustrializované štáty Ázie (napr. Južná Kórea, Malajzia, Filipíny), ale tiež Čína a India. Zdá sa však, že ani v tradičných vyspelých štátoch (napr. USA, Japonsko alebo štáty západnej Európy) sa zatiaľ trh s osobnými automobilmi nenasytil (graf 2). Nárast automobilizácie

Graf č. 2: Najväčší poskytovatelia dopravných služieb vo svete (2005)

Zdroj: WTO – International Trade Statistics, 2006 (www.wto.org)

prináša okrem havárií a zablokovania ciest aj ekologické problémy, cestná doprava je totiž zo všetkých druhov dopravy najväčším znečisťovateľom životného prostredia.

Doprava na krídlach

Letecká doprava síce počtom cestujúcich značne zaostáva za cestnou a železničnou dopravou (z výkonov osobnej dopravy v EÚ na leteckú pripadá len približne 5%), je však nenahradiiteľnou pri prepravách na veľké vzdialenosti, predovšetkým v medzikontinentálnej doprave. Je zároveň najdynamickejšie sa rozvíjajúcim odvetvím osobnej dopravy, počet leteckých cestujúcich veľmi rýchlo stúpa vo všetkých častiach sveta, vzhľadom na ceny leteniek je však letecká doprava dostupná hlavne obyvateľom vyspelých krajín. Preto najvýznamnejšie letiská sveta z hľadiska počtu pasažierov sa nachádzajú v najvyspelejších krajinách sveta (USA, vyspelé štáty EÚ).

Marcel Horňák,

PrF Univerzity Komenského v Bratislave
hornak@fns.uniba.sk

PRAMENE:

- BRINKE, J. (1999): Úvod do geografie dopravy. Karolinum, Univerzita Karlova, Praha, s. 112.
HANSENOVÁ, H., KNAPIK, P. (2002): Medzikontinentálna a kontinentálna doprava v procese globalizácie. In: Horizonty dopravy, 2/2002, VÚD Žilina, s. 8–11.
HANSENOVÁ, H., LIPKOVÁ, L. (2002): Svetová doprava v premene. In: Horizonty dopravy 1/2002, VÚD Žilina, pp. 22–26.
PUCHER, J., PENG, ZH.-R., MITTAL, N., ZHU, Y. KORATTYSWAROOPAM, N. (in print): Urban Transport Trends and Policies in China and India: Impacts of Rapid Economic Growth. In: Transport Reviews, vol. 27/2007.
WTO – International Trade Statistics – www.wto.org
Eurostat – <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Logistika – interdisciplinárna veda, ale tiež činnosť sústredená na zosúladenie, prepojenie a optimalizáciu tokov surovín, materiálov, polotovarov, výrobkov a služieb, ako i informácií a financií

Systém just-in-time – dopravenie zásielky suroviny alebo polotovaru na miesto spracovania alebo odberu v presne určený čas

Operátori – obchodné spoločnosti, ktoré v spolupráci so zasielateľmi a dopravcami organizujú prepravu nákladov v neprerušenom dopravnom reťazci

Kombinovaná doprava – preprava jednej zásielky viacerými druhmi dopravy, napr. kombináciou cestnej, riečnej a železničnej dopravy

Kontajnerová preprava – V kontajneroch sa prepravuje kusový tovar najrôznejšieho druhu (strojársky, textilný a odevný výrobky, elektronika)

Multimodálne dopravné koridory – tvorené autostrádami, veľkokapacitnými železnicami a vodnými cestami

HUB – z angl. Najvýznamnejšie dopravné terminály zaisťujúce významný podiel na svetovej interkontinentálnej a diaľkovej doprave.

APLIKÁCIE DO VÝUKY:

1. Čez ktorý veľký HUB by ste sa najlepšie dostali z Prahy do Nairobi, Asunciónu alebo Wellingtonu?
2. Aké sú tendencie vývoja rozsahu železničnej siete vo vyspelých štátoch Európy? Prečo je to tak?
3. V priebehu posledných 10 až 20 rokov sa výrazne zmenšila rozloha niektorých veľkých prístavov a ich zázemí (dokov apod.). Napriek tomu objem prepravy tovarov a surovín sa neustále zvyšuje. Aké sú príčiny tohto procesu?
4. Ktoré okrajové moria alebo morské prielivy v súčasnosti koncentrujú najväčšie objemy prepravaného tovaru? Dokážete odhadnúť štruktúru prepravovaného tovaru alebo surovín?